

Trojanowska, A., Francuz, P. (2007). Rozumienie przekazu audiowizualnego zawierającego „tekst taśmowy” (TV-ticker) przez osoby zależne i niezależne od pola. W: P. Francuz (red.), *Psychologiczne aspekty komunikacji audiowizualnej* (s. 67-86). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Rozumienie przekazu audiowizualnego zawierającego „tekst taśmowy” (TV-ticker) przez osoby zależne i niezależne od pola

Agnieszka TROJANOWSKA-BIS*, Piotr FRANCUZ

*Katedra Psychologii Eksperymentalnej
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*

Comprehension of the audiovisual message containing the TV-ticker in field-dependent and field-independent individuals

Summary. The objective of the experiment was to investigate the comprehension processes in the case of the audiovisual message using the TV-ticker. The comprehension was assessed on the level of the contents memory (information from TV news and information from TV-ticker) and on the level of the ability to distinguish the facts from opinions. The scope of comprehension was assessed as a function of the preference for cognitive style (dependence vs. independence from field), instruction (to follow everything, to follow only the TV-ticker, no instruction), and thematic similarity of both channels of information (congruent vs. non-congruent thematic categories on TV news and on the TV-ticker). The obtained findings showed that the cognitive style had a significant effect on the memory of the contents from the TV-ticker. Field-independent individuals remembered more information than field-dependent individuals did. The thematic congruency had a significant effect on the scope of the remembered material from the TV-ticker. Additionally, both the cognitive style and the instruction significantly affected the ability to distinguish between facts and opinions. The groups instructed to follow the TV-ticker and with no specific instruction tended to distinguish opinions more correctly. A tendency was observed to distinguish facts more correctly by the group instructed to follow everything.

1. Wprowadzenie

Rozwój środków masowego przekazu nabrał pod koniec XX wieku ogromnego tempa. Społeczeństwo informacyjne, w jakim przyszło nam żyć, korzysta codziennie z szerokiej gamy mediów – od gazet przez radio, telewizję aż po internet. Prawdziwa rewolucja w przekazie audiowizualnym miała miejsce w telewizji CNN latem 2001 roku. Zadebiutowano wtedy

* Mgr Agnieszka Trojanowska-Bis (a.trojanowska@gmail.com), dr hab. Piotr Francuz (francuz@kul.lublin.pl), prof. KUL, Katedra Psychologii Eksperymentalnej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin.

nowym formatem serwisu informacyjnego, w którym dotychczasowy obraz został przesunięty w prawy górny róg ekranu, tak aby w dolnej części ekranu „zrobić miejsce” dla dodatkowego tekstu i grafiki (Potter, 2002). Pasek taśmowy z informacjami, który pojawia się w dolnej części ekranu (*TV-ticker*, *ticker*, *scroll*, *scroller* lub potocznie „pasek”), to ruchomy pasek z najświeższymi informacjami, komunikatami, np. doniesieniami z Giełdy Papierów Wartościowych. Powszechnie *TV-ticker* występuje w telewizjach informacyjnych (TVN24, BBC World, BBC News24, TVP3, CNN, NBC, Fox News), ale pojawia się również w stacjach ogólnotematycznych, w tym także w stacjach publicznych. Pasek taśmowy jest wykorzystywany jako narzędzie wspomagające przekaz informacji w telewizji. Jego główną zaletą z punktu widzenia producentów programów informacyjnych jest możliwość równoległego podawania przygotowanego wcześniej programu i najświeższych skrótów informacyjnych. Wszystkie kanały TVP i TVN wykorzystywały *TV-ticker* w trakcie ostatnich dni życia Jana Pawła II w 2005, jak i w 2006 roku, kiedy to krajem wstrząsnęła tragedia w Katowicach, gdy na setki osób odwiedzających wystawę gołębi pocztowych runął budynek Międzynarodowych Targów. Z badań pilotażowych wynika, że telewidzowie różnie reagują na *TV-ticker*; niektórzy próbują przeczytać informację, inni nie zwracają uwagi na dolną część ekranu.

Serwisy informacyjne, które mają najwyższy wskaźnik oglądalności, dają widzowi poczucie „bycia na bieżąco”. Faktem jest, że często komunikat nadawcy różni się treściowo od komunikatu odebranego przez odbiorcę, czyli widza. Widz zapamiętuje ograniczoną ilość informacji, a to, co zapamięta, różni się pod względem treści od pierwotnego przekazu. Przegląd badań z zakresu rozumienia telewizyjnych programów informacyjnych (Bralczyk, 1991; Francuz, 2002; Shapiro, Lang, 1991) wskazuje na potrzebę analizy roli i wykorzystania mediów w codziennym życiu. Czy przekazać wiele informacji w jednym czasie, to znaczy uczynić widza osobą bogatszą o te informacje? Czy przeładowanie informacyjne, jakie możemy zauważyć obecnie na ekranach naszych telewizorów, naprawdę sprawia, że dowiemy się szybciej o większej liczbie zdarzeń?

Prawdopodobnie producenci kanałów telewizyjnych mają nadzieję, że nasz system poznawczy dysponuje nieograniczonymi możliwościami przetwarzania informacji. Konsekwencją jest umieszczanie na ekranie, oprócz tradycyjnej wiadomości audiowizualnej, także dodatkowej grafiki, w tym logo stacji, podpisów lub wypowiedzi widzów na tzw. czacie z telewidzami (wyświetlające się komentarze widzów, przesyłane za pośrednictwem internetu, pojawiające się w dolnej części ekranu telewizyjnego).

Informacja w *TV-tickerze* podana jest za pomocą krótkich, często jednozdaniowych komunikatów. Stanowią one „zajawki” informacji, które następnie są rozwijane w serwisach informacyjnych. Kolor *tickera* nie jest przypadkowy. W polskich kanałach informacyjnych zwyczajowo ticker ma kolor niebieski. Podanie informacji na tle czerwonym oznacza, że informacja jest wyjątkowo ważna. Po śmierci Jana Pawła II TVN24 zmieniła kolor *tickera* na czarny (www).

1.1. Specyfika bodźca audiowizualnego i jego odbioru

Odbiór treści obiektywnej (na wejściu) staje się subiektywny w przypadku każdego odbiorcy. Annie Lang jest autorem modelu ograniczonych możliwości przetwarzania informacji pochodzących z wiadomości telewizyjnych (*limited capacity model of mediated message processing*). W swojej koncepcji zakłada ona, że system poznawczy człowieka jest nastawiony na przetwarzanie informacji, w znaczeniu spostrzegania bodźców, tworzenia umysłowych reprezentacji i odtwarzania zawartości tych reprezentacji. Drugim założeniem jest stwierdzenie, że możliwości systemu poznawczego w zakresie przetwarzania informacji są ograniczone ilością posiadanych zasobów mentalnych oraz procedurami ich dystrybucji. Kolejnym założeniem jest możliwość równoczesnego wykonywania kilku różnych operacji umysłowych na bodźcach oraz na ich mentalnych reprezentacjach (Lang, 2000).

W modelu Lang przetwarzanie informacji ujęte jest jako zbiór symultanicznie przebiegających procesów, które działają na bodźcach lub na ich procesach. Ilość i jakość zapamiętanych informacji z serwisu informacyjnego jest wypadkową działania trzech procesów przetwarzania informacji (kodowania, magazynowania i odzyskiwania danych). Procesy te są od siebie ściśle uzależnione ze względu na korzystanie z jednej puli zasobów mentalnych. Zgodnie z modelem Lang, ilość zasobów umysłowych przeznaczonych na wykonanie procesów kodowania, magazynowania i wydobycia jednej informacji determinuje ilość zasobów mentalnych przydzielonych na przetwarzanie innej informacji. Jeżeli jeden z procesów otrzyma większą ilość zasobów, tracą na tym pozostałe.

Tylko informacja, która przejdzie z powodzeniem przez trzy etapy (kodowania, magazynowania i odzyskiwania danych), może być uznana za informację zapamiętaną. Ograniczenie systemu przetwarzania informacji medialnej wiąże się przede wszystkim z wielkością i dystrybucją zasobów mentalnych przeznaczonych przez odbiorcę. Gruntowne przetworzenie informacji może być uniemożliwione przez przeznaczenie mniejszej ilości zasobów mentalnych na zadanie. Informacja nie zostanie w pełni przetworzona także wtedy, gdy odbiorca nie dysponuje wystarczającą ilością zasobów mentalnych.

Charakterystyczną cechą przekazu audiowizualnego jest nadawanie informacji poprzez minimum dwa kanały: audio i wideo. Widz, postawiony w sytuacji odbioru takiego złożonego bodźca, może mieć poczucie, że jeden z kanałów przeszkadza, ale kanały mogą także się dopełniać, wspólnie przekazywać wiadomość. Do określenia tego zjawiska wprowadzono pojęcie „redundancja”. W definicjach redundancji podkreśla się dopasowanie między kanałami, pokrewieństwo między wizualnym i werbalnym zachowaniem, wzrost wielowymiarowości informacji (Popławski, Francuz, 2004). Zastanawiający jest wpływ redundancji na uwagę. Przyjmuje się, że jeżeli redundancja jest wysoka, oglądający wyzwalają uwagę zintegrowaną, która nie musi być dzielona pomiędzy docierające kanały. Jeżeli wystąpi brak redundancji, odbiorca reaguje uwagą rozróżniającą, która jest wynikiem braku spójności pomiędzy kanałami przekazu (tamże). Czy – analogicznie

– proces redundancji może zachodzić także w przypadku prezentacji serwisu informacyjnego z paskiem taśmowym? W badaniach sprawdzano, czy zgodność kategorii tematycznej pomiędzy *TV-tickerem* a serwisem informacyjnym wpłynie na wyższy poziom redundancji niż brak owej zgodności.

1.2. Badania dotyczące percepcji faktów i opinii

Większość tekstów, które przekazują informacje, zawiera w sobie zarówno relacje będące czystymi faktami, jak i oceny formułowane na ich temat, czyli opinie. Z reguły fakty i opinie przeplatają się ze sobą. W jednym zdaniu, obok stwierdzenia pewnego stanu rzeczy, znajdują się elementy oceniające ten stan (Francuz, Szalkowska, 2007). Trudno o znalezienie tekstu, który składałby się tylko z jednego rodzaju wypowiedzi (z samych faktów lub z samych opinii). Mówi się, że matematyka nie posługuje się opiniami, a opinia nie przypomina twierdzeń matematycznych (Sartori, 2005). Ale nawet podręczniki, które – zdawałoby się – powinny być nośnikiem wyłącznie rzetelnych i sprawdzonych faktów, posilkują się opiniami przytaczanymi dla wzbogacenia przekazu; często też ujawnia się w nich sam autor podręcznika, który opiniuje przedstawianą teorię, koncepcję lub badania. Także przekaz zbudowany wyłącznie z opinii jest tworem czysto hipotetycznym. Trudno bowiem wyrażać opinię bez wcześniejszego przytoczenia faktów.

Badania nad rozróżnianiem faktów od opinii były prowadzone dotychczas szeroko na tekście w postaci pisemnej, który badani mieli za zadanie samodzielnie odczytać (Hermann, Rubenfeld, 1984; Graney, 1990, 1997; Gharaki, Sharifian, 2005). Ocenianie, czy dany tekst jest faktem czy opinią, jest jednym z elementów czytania krytycznego. Czytanie krytyczne oznacza także zdolność odsunięcia ostatecznego osądu przekazu. Czytelnik musi nie tylko zrozumieć, co różne szczegóły mogą znaczyć dla całości zagadnienia, ale również uprzytomnić sobie, co autor tekstu sądzi na dany temat oraz co pragnie nam przekazać z zakresu informacji, przeżyć, nastrojów, uczuć. Takie podejście pozwoli nam na dokonanie sprawdliwej oceny wypowiedzi autora.

Odpowiedzi na pytanie, czy odbiorcy rozróżniają fakty i opinie zawarte w treści przekazu, szukano, poczynając od badania percepcji pojedynczych słów, a skończywszy na całych wypowiedziach i newsach telewizyjnych. Kirparsky i Kirparsky (1970) stwierdzili, że informacja o fakcie/opinii jest zawarta w założeniu dotyczącym orzeczenia, czyli głównej części zdania informującej o czynności, stanie lub cesze podmiotu. I tak na przykład słowa „znaczący”, „dziwny”, „tragiczny” są kojarzone z faktami, a informacja, w której występują, będzie kojarzona z przekazem faktu. Ci sami autorzy podają przykłady słów, które są nośnikami opinii. Są to słowa takie, jak „prawdopodobny”, „pewny”, „możliwy”. Natomiast odkryto, że niektóre przymiotniki wpływają na odbiór wypowiedzi, na jej faktyczny/opiniujący charakter (Meunier, 1980; Hermann, Rubenfeld, 1985).

Rozróżnianie faktów od opinii analizowano także na poziomie zdań. Graney (1997) stwierdził, że osoby czytające robią rozróżnienia pomiędzy wypowiedziami zawierającymi w sobie fakt i opinię. Badania lingwistyczne dostarczają nam danych na temat lingwistycznych informacji używanych do rozróżnienia „fakt/opinia”. Graney wziął pod uwagę dwa typy zdań: oczywiste i hipotetyczne (wyrażające hipotezę). Zdania oczywiste zawierały elementy umożliwiające czytającemu interpretację tego, w jaki sposób nadawca dowiedział się o informacji. Zdania hipotetyczne informowały o poglądzie nadawcy. Rezultaty wskazały, że czytający korzysta głównie z informacji ze zdań oczywistych i polega przede wszystkim na pierwszej części zdania złożonego w rozróżnianiu faktów od opinii.

Zdolność do rozróżniania faktów/opinii zależy także od wprawy w czytaniu i jest jednym z jego elementów (Graney, 1990). Rozróżnianie faktów od opinii badano również na materiale serwisów informacyjnych (Francuz, Szalkowska, 2007). Wyniki tych badań wskazują na to, że odbiorcy telewizyjnych *Wiadomości* traktują większość informacji jako fakty i z reguły nie rozpoznają opinii wypowiadających się osób. Można stąd wywnioskować, że telewidzowie traktują prezentowane im wiadomości jako wierną relację na temat danego stanu rzeczy, nie dostrzegają natomiast włączanych w nie opinii. W badaniach przeprowadzonych przez Szalkowską osobom badanym prezentowano cztery zdania z newsa telewizyjnego – dwa odnosiły się do faktów, pozostałe dwa zawierały elementy oceniające. Zadaniem osób badanych było określenie, czy dane zdanie jest relacją faktu, czy też wyraża opinię. Jedynym przypadkiem, w którym większość odbiorców prawidłowo rozpoznała opinię, było zdanie, w którym wystąpiło jasne określenie podmiotu wyrażającego ją. Okazuje się, że odbiorcy są w stanie odróżnić opinię od faktu, jeśli zostaną poinformowani, kto sformułował daną ocenę, czyli jeżeli mogą zidentyfikować źródło informacji. Ponadto w przytoczonych badaniach stwierdzono, że już dwukrotne powtórzenie opinii, która zawiera wprost określony podmiot wyrażający daną ocenę, zwiększa prawdopodobieństwo pomylenia jej z faktem.

Odpowiedzi badanych różniły się ze względu na ich miejsce zamieszkania, wiek, wykształcenie. Ciekawe informacje przynosi analiza wyników ze względu na wiek osób badanych. Im starsi telewidzowie, tym częściej myślą opinię z faktami. Natomiast młodzi odbiorcy mają tendencję do mylenia faktów z opiniami. Oznacza to, że opinie są najczęściej prawidłowo rozpoznawane przez osoby młode, zaś fakty – przez osoby starsze.

1.3. Styl poznawczy: zależność vs niezależność od pola

Styl poznawczy, mówiąc najogólniej, określa charakterystyczny styl lub sposób podejścia osoby do zadań poznawczych (Reber, 2002). Jest to specyficzna dla człowieka preferencja sposobu reagowania, czyli tego, jak spostrzegamy, myślimy, rozwiązujemy problemy, uczymy się, a także odnosimy się do innych osób (Orzechowski, Bednarek, 2004). Style poznawcze „charakteryzują sposób, w jaki człowiek gromadzi informacje, jak so-

bie je przyswaja i wykorzystuje w określonym środowisku i w określonej sytuacji” (Sękowski, 2000, s. 178).

Najlepiej opisanym i zbadanym w psychologii stylem poznawczym jest wymiar zależność vs niezależność od pola (por. Matczak, 2000; Czerniawska, 2000), badany Testem Ukrytych Figur (autorem testu jest H. A. Witkin). Styl poznawczy według Witkina określa podejście człowieka do szeregu sytuacji o określonej strukturze, a pojęcie „zależności – niezależności od pola” jest konstruktem teoretycznym, wprowadzonym do opisu powyższego stylu. W stylu zależnym od pola spostrzeganie znajduje się pod dominującym wpływem całościowej organizacji otaczającego pola, a części pola odbierane są jako zespolone. Natomiast w niezależnym od pola stylu spostrzegania części pola odbierane są jako oddzielone od zorganizowanego tła. Jest to wynik zdolności analizowania doświadczenia, jak i jego strukturalizacji. Poziom kompetencji w oddzielaniu od tła ujawnia się w zadaniach angażujących także inne modalności zmysłowe – stwierdzono wysokie korelacje między wzrokową sytuacją w teście Ukrytych Figur a zadaniami polegającymi na dotykowym i słuchowym oddzieleniu od tła (Axelrod, Cohen, 1961; Witkin i in., 1968).

Wymiar zależność – niezależność od pola został wielokrotnie zbadany pod względem różnic międzyplciowych. Z badań wynika, że mężczyźni są bardziej niezależni od pola niż kobiety, z tym że różnice te nie występują przed ósmym rokiem życia i w grupach starszych. Wraz z wiekiem zachodzą zmiany w wymiarze zależność od pola. Pomiedzy ósmym a piętnastym rokiem życia następuje wyraźny i stały wzrost niezależności od pola (Witkin, Goodenough, Karp, 1967). W okresie wczesnej dojrzałości występuje największe zróżnicowanie międzyplciowie. Wyraźny powrót do zależności od pola następuje w okresie starości (Schwartz, Karp, 1967).

Wykazano, że tendencje w postrzeganiu percepcyjnym są ściśle związane z procesami intelektualnymi. Osoby odznaczające się tendencją do zależności od pola zazwyczaj gorzej rozwiązują taką kategorię problemów, w której należy wyizolować istotny element z kontekstu i zastosować go w innym kontekście. Związek ten badany był za pomocą zadań problemowych (Karp, 1963).

Osoby niezależne od pola charakteryzują się większą trwałością i dostępnością pamięci, a ponadto wykazują większą umiejętność redukcji i organizowania informacji oraz częściej stosują strategię uczenia się przez wgląd (Nosal, 1990 – za: Czerniawska, 2000). Częściej też stosują strategię pamięciowe (Globerson, Zelniker, 1989 – za: Czerniawska, 2000), ale różnice te dotyczą głównie strategii specyficznych, a nie ogólnych (Globerson, 1989 – za: Czerniawska, 2000). Samodzielne organizowanie treści, jakie występuje u tych osób, czasami nie przynosi poprawy efektów reprodukcji, jednak zawsze wpływa korzystnie na produktywne funkcjonowanie treści (Czerniawska, 1999; Włodarski, 1985, 1998).

Preferencja w zakresie stylu poznawczego wiąże się ściśle z funkcjonowaniem uwagi selektywnej. Większa poprawność selekcji informacji charakteryzuje osoby niezależne od pola. Nie wykazano natomiast różnic pomiędzy wymiarami stylu poznawczego w zakresie szybkości selekcji. Badania wskazują także na mniejszą podatność na interferencję w nie-

spójnych warunkach u osób z dominacją stylu niezależnego od pola. Dowodzi to, iż mają one silniejszy mechanizm hamowania, który jest podstawowy dla uwagi selektywnej (Orzechowski, Bednarek, 2004).

Biorąc pod uwagę poziomy przetwarzania informacji, Nosal (1990) umieszcza wymiar zależność – niezależność od pola na pierwszym z czterech poziomów, tj. na poziomie tworzenia obrazów pamięciowych. Główną przyczynę tendencji do zależności od pola można upatrywać w małym zakresie i tempie przetwarzania równoczesnego oraz w bezwładności procesów nerwowych.

Zależność – niezależność od pola bada się Testem Ukrytych Figur. Wskazuje on na zdolność rozbicia zorganizowanego pola wzrokowego dla oddzielenia części od pola (Witkin i in., 1971). Test składa się z dwóch wersji: A i B (wyniki obu wersji osiągają wysoką korelację, np. w grupie studentów płci męskiej wynosi ona 0,78). Każda wersja składa się z 12 prób, w których w figurze złożonej należy odnaleźć figurę prostą. Złożona figura została tak skonstruowana, by ukryć w sobie bądź uczynić niewyraźną prostą figurę. Na każdą próbę przeznaczono maksymalnie 3 minuty. Materiał testowy składa się z trzech kompletów kart; dwóch kompletów po 12 kart z figurami złożonymi, ponumerowanych kolejno zgodnie z kolejnością badania, i z kompletu 8 kart z figurami prostymi. Każde badanie (wersją A i B) rozpoczyna się od próbnej karty z figurą prostą i złożoną.

Test Ukrytych Figur jest testem indywidualnym do badania osób w wieku od 10 lat do starości. Skonstruowano także wersję dla dzieci (w wieku 5 do 9 lat). Istnieje także Grupowy Test Ukrytych Figur. Badania opisane w niniejszej pracy bazowały natomiast na własnej adaptacji komputerowej Testu Ukrytych Figur (więcej informacji na temat adaptacji zob. rozdz. Metoda).

Celem badań było poznanie procesów poznawczych podczas percepcji serwisów telewizyjnych. W szczególności planowano zbadać procesy zapamiętania i rozróżniania faktów od opinii w serwisach informacyjnych, w których występował pasek taśmowy (*TV-ticker*). Brano pod uwagę dwie sytuacje: zgodności oraz braku zgodności tematycznej obu informacji (serwis informacyjny i pasek taśmowy). W badaniu kontrolowano płęć, która ma ścisły związek z występowaniem stylu poznawczego osób, oraz zależność – niezależność od pola (Testem Ukrytych Figur Witkina) – w celu wykrycia różnic pomiędzy funkcjonowaniem przedstawicieli obu wymiarów w sytuacji przeładowania informacyjnego.

W hipotezach badawczych przewidywano, że treść informacji (z serwisu informacyjnego, *TV-tickera* i pamięć kadrów) lepiej zapamiętają osoby charakteryzujące się niezależnością od pola niż osoby o stylu poznawczym zależność od pola (H1). Przewidywano również, że największy zakres materiału prezentowanego w *TV-tickerze* zapamiętają badani w przypadku polecenia śledzenia tylko tekstu, mniej zapamiętają w przypadku polecenia zwrócenia uwagi na wszystko, najmniej w przypadku braku polecenia (H2). Największy zakres materiału prezentowanego drogą audio-wideo (tylko serwis informacyjny) zapamiętają badani w przypadku polecenia zwrócenia uwagi na wszystko, mniej zapamiętają w przypadku polecenia

śledzenia tylko tekstu, najmniej w przypadku braku polecenia śledzenia (H3). Badani zapamiętają większy zakres materiału (z serwisu informacyjnego i z *TV-tickera*), gdy informacje w przekazie audio-wideo i *TV-tickerze* będą pochodziły w tej samej kategorii tematycznej niż w przypadku, gdy informacja w audio-wideo będzie z kategorii tematycznej różnej od informacji w *TV-tickerze* (H4). Oczekiwano, że osoby charakteryzujące się niezależnością od pola będą lepiej różnicować fakt od opinii niż osoby charakteryzujące się zależnością od pola (H5). Lepsze różnicowanie faktu od opinii nastąpi w przypadku polecenia zwrócenia uwagi na tekst i na wszystko, niż w przypadku braku polecenia (prawidłowość ta nie będzie dotyczyła sytuacji rozróżniania zdań pochodzących z serwisu informacyjnego, gdy poleceniem będzie zwrócenie uwagi tylko na tekst) (H6). Lepsze różnicowanie faktu od opinii wystąpi wtedy, gdy informacje w przekazie audio-wideo i *TV-tickerze* będą pochodziły z różnych obszarów tematycznych. Badani gorzej będą różnicować opinie od faktu, gdy informacja w audio-wideo będzie z tego samego zakresu tematycznego, co informacja w *TV-tickerze* (H7).

2. Metoda

2.1. Osoby badane

W badaniach udział wzięli uczniowie lubelskiego liceum ogólnokształcącego (198 uczniów); do badań wykorzystano odpowiedzi 187 uczniów klas I-III, w tym 91 dziewcząt i 96 chłopców (pozostałe 11 prac odrzucono z powodu błędnego wypełnienia kwestionariusza z pseudonimem, tudzież niewykonania jednej z części badania, tj. Testu Ukrytych Figur, lub części z serwisem informacyjnym). Średnia wieku wyniosła 16,96 roku.

Wszyscy badani zostali losowo podzieleni na sześć grup eksperymentalnych, wyłonionych ze względu na dwie zmienne niezależne i ich poziomy. Trzecia zmienna niezależna (styl poznawczy) była kontrolowana za pomocą równego doboru – ze względu na płeć – do każdej z powyższych sześciu grup. Taki podział był możliwy dzięki założeniom na temat korelacji tej zmiennej z płcią. Uczniowie wykonywali zadanie eksperymentalne w godzinach zajęć szkolnych; uczestnictwo było nieobowiązkowe, nieodpłatne.

2.2. Zmienne niezależne

W eksperymencie testowano wpływ stylu poznawczego (zależność – niezależność od pola), polecenia śledzenia (tylko tekstu *TV-tickera*, wszystkiego, brak polecenia śledzenia), kategorii tematycznej (zgodność – niezgodność kategorii tematycznej informacji).

Styl poznawczy badano za pomocą komputerowej wersji Testu Ukrytych Figur Witkina. Badanych podzielono na podstawie odchylenia ćwiartkowego na grupy osób „zależnych od pola”, „niezależnych od pola”;

wyodrębniono także styl mieszany. W analizie wyników wzięto pod uwagę tylko przedstawiciele stylu „zależny” i „niezależny od pola”, wzorem badań przeprowadzonych tym testem (Witkin i in., 1971). Taka procedura pozwalała na wyodrębnienie dwóch grup funkcjonujących odrębnie w zakresie stylu poznawczego.

W badaniu kontrolowano płeć; zadbano, by w każdej grupie była równa liczba dziewcząt i chłopców. Zmienna ta koreluje ze stylem poznawczym zależność – niezależność od pola. Zastosowanie takiego podziału pozwalało przewidzieć równy podział osób z zakresu preferencji stylu poznawczego.

Poprzez modyfikację polecenia śledzenia (tylko tekstu *TV-tickera*, wszystkiego, brak polecenia śledzenia) kontrolowano podzielność i selektywność uwagi w różnych grupach badawczych. Oglądanie serwisu informacyjnego poprzedzała instrukcja, wskazująca, na co oglądający ma zwrócić szczególną uwagę, lub nie podano tej instrukcji.

Zgodność – niezgodność kategorii tematycznych informacji w pasku taśmowym i w serwisie informacyjnym to kolejna zmienna niezależna w badaniu, która kontrolowała wpływ kontekstu i torowania na odbiór informacji. Informacje zostały przeredagowane na potrzeby badania tak, by obie wersje (zgodna i niezgodna tematycznie) były równoważne pod względem struktury i długości (Aneks 1).

2.3. Zmienne zależne

Poziom rozumienia przekazu audiowizualnego badano za pomocą dwóch aspektów: zakresu zapamiętanego materiału i rozróżniania faktów od opinii. Zakres zapamiętanego materiału (werbalnego i wizualnego, zawartych w *TV-tickerze* i w serwisie informacyjnym) mierzono na podstawie liczby właściwych odpowiedzi udzielanych w kwestionariuszu odpowiedzi. Rozróżnianie faktów od opinii mierzono na podstawie odpowiedzi udzielanych na skali 1-5. Badani oceniali 12 zdań: 6 z serwisu informacyjnego i 6 z paska taśmowego (*TV-ticker*). Zewnętrznym kryterium oceny odpowiedzi były odpowiedzi sędziów kompetentnych, którzy uznali, że trzy zdania dotyczące serwisu informacyjnego wyrażają opinię, dwa – fakt; co do jednego zdania nie byli zdecydowani. Oceny sędziów były zgodne co do analogicznych zdań pochodzących z dwóch rodzajów tekstu paska taśmowego (*TV-tickera*), tj. przy zgodności i braku zgodności kategorii tematycznych. Sędziowie uznali także, że trzy zdania wybrane z paska taśmowego wyrażają opinię, jedno zdanie fakt; co do dwóch zdań sędziowie nie byli zdecydowani.

2.4. Materiały i procedura badania

Badanie odbywało się w sali komputerowej. Przygotowano dziesięć indywidualnych stanowisk komputerowych; każda z osób badanych miała do dyspozycji klawiaturę, myszkę i słuchawki. Badani pracowali na jednej z sześciu wersji programu komputerowego. Na początku rozwiązywali

Test Figur Ukrytych. Adaptacja komputerowa tego tekstu została napisana specjalnie na potrzeby badania, w programie Borland Delphi 6 (opracowanie A. Trojanowska i M. Torój, wykonanie M. Bis).

W komputerowej wersji Testu Figur Ukrytych badany ma za zadanie odnaleźć figurę prostą w figurze złożonej. Gdy widzi figurę prostą, wybiera przycisk „Widzę figurę”, a następnie obrysowuje kontury myszką. Wersja A składa się z 12 prób, każda trwająca maksymalnie po 3 minuty. Wynikiem osoby badanej w tym teście jest średni czas rozwiązania jednego zadania i jego trafność.

W drugiej części badania uczestnicy byli informowani, że za chwilę obejrzą serwis informacyjny, a badacz chce się dowiedzieć, czy informacje telewizyjne są zrozumiałe dla odbiorców. W instrukcji wskazano także na wielomodalność informacji zawartych w materiale audiowizualnym, podkreślając, że informacje będą podane drogą słuchową (ścieżka dźwiękowa) i wzrokową (ścieżka filmowa, pasek taśmowy). Przed serwisem pojawiały się różne instrukcje: polecające śledzenie tylko *TV-tickera*, wszystkich informacji albo polecenie śledzenia nie występowało. Następnie badani oglądali serwis informacyjny trwający 4 minuty i 12 sekund. Składał się on z trzech wiadomości. W dolnej części ekranu znajdował się pasek taśmowy (*TV-ticker*), na którym pojawiały się trzy informacje. Połowię badanych zaprezentowano materiał, w którym informacje na pasku taśmowym pochodziły z tych samych kategorii tematycznych co informacje w serwisie informacyjnym. Pozostałe osoby oglądały materiał, w którym pasek taśmowy zawierał informacje z różnych kategorii tematycznych.

Po obejrzeniu serwisu informacyjnego badani odpowiadali na pytania zawarte w komputerowej wersji kwestionariusza. Był to test wyboru, składający się z trzech części. Pierwsza część dotyczyła informacji z serwisu informacyjnego, druga informacji z paska taśmowego, trzecia część polegała na zdecydowaniu, czy dany kadr pojawił się w materiale. Ponadto badani mieli zdecydować na skali pięciostopniowej, czy podane zdania wyrażają fakt czy opinię.

3. Wyniki badań

W eksperymencie badano rozumienie przekazu audiowizualnego w dwóch aspektach: zapamiętywanie informacji oraz rozróżnianie faktów i opinii. Analizę zmiennej zależnej, którą jest liczba prawidłowych odpowiedzi na pytania dotyczące zapamiętanego materiału (z paska taśmowego i serwisu informacyjnego, w tym odrębnie pamięć kadrów), przeprowadzono za pomocą ogólnego modelu liniowego wielu zmiennych. Wpływ zmiennej niezależnej, którą jest styl zależności – niezależność od pola, badano Testem U Manna-Whitneya, uwzględniając odpowiedzi przedstawicieli stylu zależnego i niezależnego od pola (84 osoby). Styl mieszany nie był brany pod uwagę w analizie wyników. Wszystkie analizy wykonano za pomocą pakietu SPSS.

Hipoteza 1 potwierdziła się w zakresie zapamiętywania treści z *TV-tickera*. Osoby niezależne od pola zapamiętały więcej informacji ($M =$

= 2,43) niż osoby zależne od pola ($M = 1,45$). Wyniki badanych w obu grupach różnią się istotnie ($p < 0,002$) w przypadku zapamiętania treści z *TV-tickera*, jednak nie różnicują statystycznie obu grup pod względem pamięci serwisu informacyjnego i pamięci kadrów.

Hipoteza 2 potwierdziła się częściowo. Polecenie śledzenia wpłynęło istotnie ($F = 6,455$; $p < 0,002$) na zakres zapamiętanego materiału z *TV-tickera*. Najwięcej informacji zapamiętały osoby śledzące wszystko ($M = 2,39$) i osoby śledzące pasek taśmowy ($M = 2,22$), najmniej – osoby, które nie miały polecenia śledzenia prezentowanych informacji ($M = 1,58$).

Hipoteza 3. Zależności okazały się nieistotne statystycznie. Zapamiętanie materiału prezentowanego drogą audio-wideo (tylko serwis informacyjny) nie różnicuje badanych w zależności od instrukcji polecenia zwrócenia uwagi na wszystko, śledzenia tylko tekstu *TV-tickera* czy braku jakiegokolwiek polecenia.

Hipoteza 4. Zgodność kategorii tematycznych istotnie ($F = 5,153$; $p < 0,024$) wpłynęła na zakres zapamiętanego materiału z paska taśmowego. Informacje zgodne tematycznie zostały zapamiętane lepiej ($M = 2,29$) niż informacje z różnych obszarów tematycznych ($M = 1,84$). Hipoteza potwierdziła się więc w zakresie paska taśmowego. Nie stwierdzono istotnych różnic w zakresie pamięci serwisu informacyjnego zależnej od zgodności tematycznej informacji.

Hipoteza 5, dotycząca lepszego różnicowania faktów od opinii przez osoby charakteryzujące się niezależnością od pola niż osoby charakteryzujące się zależnością od pola, potwierdziła się częściowo. Styl poznawczy wpłynął istotnie na rozróżnianie faktów i opinii w przypadku czterech zdań: po dwa zdania wyrażające fakt i opinię. Osoby niezależne od pola trafniej rozróżniały fakty i opinie niż osoby zależne od pola. W przypadku pozostałych zdań wyrażających fakty i opinię zauważono tendencję o podobnym kierunku (Aneks 3).

Hipoteza 6. Polecenie śledzenia wpłynęło istotnie na rozróżnianie faktu od opinii w przypadku dwóch zdań, które uznane zostały przez sędziów kompetentnych jako wyrażające opinię. Najbliższe odpowiedziom sędziów kompetentnych były odpowiedzi grup z instrukcją śledzenia *TV-tickera* i bez instrukcji. Osoby z instrukcją śledzenia wszystkiego miały odpowiedzi najmniej trafne.

Kierunek tej tendencji zauważono także w przypadku pozostałych zdań w grupie bez instrukcji (tzn. zdania bez istotnych statystycznie zależności). Zauważa się trafniejsze rozróżnianie faktów przez grupę z instrukcją śledzenia wszystkiego (Aneks 4).

Hipoteza 7 nie znalazła potwierdzenia w badaniach. Tematyka informacji wpłynęła istotnie na rozróżnianie faktu od opinii w przypadku dwóch zdań (oba zdania dotyczące informacji z paska taśmowego) (por. Aneks 5). Jednak porównanie wyników z ocenami sędziów kompetentnych odpowiednich dla obu grup (ze zgodnością kategorii tematycznej i jej brakiem) wskazuje na brak istotnych różnic pomiędzy grupami.

4. Dyskusja wyników

4.1. Zapamiętywanie informacji

Potwierdziły się przewidywania, że treść informacji z *TV-tickera* lepiej zapamiętają osoby charakteryzujące się niezależnością od pola niż osoby o tylu poznawczym zależność od pola. Można wnioskować, że osoby niezależne od pola umiały poradzić sobie ze złożoną strukturą przekazu audiowizualnego, natomiast osoby zależne od pola nie potrafiły wyodrębnić poszczególnych informacji i nie radziły sobie z brakiem spójności pomiędzy kanałami, z których każdy niósł ze sobą nową kategorię semantyczną (nawet w przypadku zgodności kategorii tematycznej obie informacje dotyczyły dwóch różnych wydarzeń). Możliwe, że osoby zależne od pola tracą zasoby mentalne na uspójnianie informacji, przez co nie wystarcza im ich na pierwszy proces przetwarzania informacji, tj. kodowanie.

Wyniki badanych nie różnicują statystycznie obu grup pod względem pamięci serwisu informacyjnego i pamięci kadrów. Prawdopodobnie umysł człowieka jest bardziej nastawiony i wyćwiczony w odbiorze informacji telewizyjnej tradycyjną drogą, tzn. przekaz audiowizualny bez dodatkowych elementów grafiki i tekstu na ekranie. A więc, kierujemy uwagę głównie na kanały audio-wideo, czyli na główną wiadomość w serwisie informacyjnym. Informacja ta jest łatwiejsza do utrzymania w centralnym polu uwagi. Zjawisko to możemy tłumaczyć także odrębnymi modułami, które obsługują różne zadania.

Pamięć wizualna badana poprzez rozpoznawanie kadrów może być obsługiwana przez niezależne zasoby specyficzne. Oznacza to, że odrębne struktury poznawcze są zaangażowane w przetwarzanie tej informacji (Hirst, Kalmar, 1987). Stąd brak różnicowania pomiędzy przedstawicielami stylu zależnego i niezależnego od pola. Być może pamięć kadrów jest zadaniem łatwym, w którym nie występują zjawiska interferencji, nawet w przypadku polecenia ignorowania kanału audiowizualnego.

Warto zbadać w przyszłości, w jakim stopniu pasek taśmowy jest dystraktorem dla przekazu audiowizualnego. W tym celu należałoby ustanowić jeszcze grupę kontrolną, która oglądałaby sam serwis informacyjny (bez paska taśmowego), a następnie sprawdzić ilość zapamiętanych informacji szczegółowych.

Polecenie śledzenia wpłynęło istotnie na zakres zapamiętanego materiału z *TV-tickera*. Najwięcej informacji zapamiętały osoby śledzące wszystko (czyli serwis informacyjny i tekst *TV-tickera*), trochę gorzej wypadły osoby śledzące tylko pasek taśmowy, najmniej zapamiętały te, które nie otrzymały polecenia śledzenia konkretnej informacji. Z powyższych danych wynika, że osoby, które były motywowane (przez instrukcję) do tego, by zapamiętać więcej, rzeczywiście więcej zapamiętały od osób, które skupiały się wyłącznie na jednej informacji. Okazuje się, że przekaz audiowizualny był wyjątkowo mocnym dystraktorem dla widzów śledzących pasek taśmowy. Osoby, które skupiły się na selekcji informacji, tzn. na zapamiętywaniu tylko paska taśmowego, a ignorowały resztę przekazu, nie potrafiły dobrze wykonać zadania z instrukcji i zapamiętały mniej

informacji z *TV-tickera* niż osoby, które skupiały się jednocześnie na *TV-tickerze* i na serwisie informacyjnym. Gdy przekaz audiowizualny nie był traktowany jako dystraktor, ale jako kolejne źródło informacji, badani potrafili przekazać odpowiednią ilość zasobów mentalnych na procesy kodowania, magazynowania i wydobywania informacji związanych z paskiem taśmowym.

Osoby, które nie były poinstruowane, by śledzić serwis informacyjny tudzież tekst *TV-tickera*, zapamiętały najmniej z paska taśmowego. Aby wytłumaczyć ten wynik, należy odnieść się do sytuacji badanego. Wiele osób z grupy, w której nie było instrukcji do śledzenia informacji (z serwisu i paska taśmowego), na karcie odpowiedzi zaznaczyło brak zwracania uwagi na pasek taśmowy. A więc być może badani traktowali pasek taśmowy jako dystraktor w stosunku do serwisu informacyjnego. Znaczący jest jednak fakt, że taka interpretacja nie wpłynęła na różnice w odbiorze serwisu informacyjnego, a jedynie w przypadku paska taśmowego.

Nie potwierdziła się hipoteza, jakoby największy zakres materiału prezentowanego drogą audio-wideo (tylko serwis informacyjny) mieli zapamiętać badani w przypadku polecenia zwrócenia uwagi na wszystko (serwis informacyjny i tekst taśmowy). Nasz umysł jest wyćwiczony w odbieraniu przekazu audiowizualnego. Jeśli nie zapamiętamy jakiegoś faktu, potrafimy uspoźnić informację, korzystając z informacji w redundantnych kanałach, tzn. potrafimy zrozumieć informację w całości dzięki informacjom pobieranym z jednego lub drugiego kanału (audio lub wideo).

Zgodność kategorii tematycznej pomiędzy serwisem informacyjnym a *TV-tickerem* wpłynęła istotnie na zakres zapamiętanego materiału z paska taśmowego. Informacje zgodne tematycznie zostały zapamiętane lepiej niż informacje z zakresu różnych obszarów tematycznych. Wynika stąd, że jeśli chcemy, by widz zapamiętał jak najwięcej informacji w jak najkrótszym czasie, powinniśmy je dobierać tematycznie i nadawać jednocześnie. Umysł nie traci wtedy czasu na wydobywanie i rekonstruowanie dwóch różnych sieci semantycznych. Ale i w tym przypadku poprawimy tylko zapamiętywanie informacji z paska taśmowego. Serwis informacyjny, niezależnie od zakresu tematycznego dwóch informacji, jest zapamiętywany zawsze na tym samym poziomie. Być może jest to reakcja naszych struktur na nowe zjawisko, jakim jest pasek taśmowy w przekazie telewizyjnym. Badania warto powtórzyć za kilka lat, kiedy prawdopodobnie nasz umysł przejdzie trening i przyzwyczai się do przekazu telewizyjnego wykorzystującego *TV-ticker*.

4.2. Rozróżnianie faktów od opinii

Potwierdziła się hipoteza wskazująca, że osoby niezależne od pola lepiej różnicują fakty i opinie. Prawdopodobnie wiąże się to z większą ilością zapamiętanych przez nie informacji oraz z możliwością odwołania się do źródła informacji. Może to także wynikać z mniejszej podatności na interferencję u tych osób. Potrafią one trzymać „osobno” różne elementy doświadczenia, stąd możliwość większej refleksyjności i aktywnego przetwa-

rzania danych odznaczających się poznawczym zróżnicowaniem: tworzeniem nowych kategorii i rozróżnień (Langer, 1993 – za: Maruszewski, 2001).

Badania Szalkowskiej (Francuz, Szalkowska, 2007) wskazują, że przypadkiem, w którym większość odbiorców prawidłowo rozpoznaje opinię, są zdania, w których występuje jasne określenie podmiotu wyrażającego je. Okazuje się, że odbiorcy są w stanie odróżnić opinię od faktu, jeśli zostaną poinformowani, kto sformułował daną ocenę. Zaobserwowana przez Szalkowską prawidłowość może również tłumaczyć powyższe wyniki. Osoby niezależne od pola prawdopodobnie lepiej potrafiły zapamiętać źródło wypowiedzi, tzn. osobę będącą autorem danej opinii lub faktu. Pamięć źródła u osób zależnych od pola mogła ulec modyfikacji pod wpływem kontekstu. Prawdopodobnie też wydaje się, że osoby zależne od pola rzadziej podchodzą krytycznie do zastanych informacji (Witkin i in., 1971), a co za tym idzie – częściej uzyskane informacje traktują jako fakt.

Na nasz krytycyzm w stosunku do zastanych informacji nie ma prawdopodobnie wpływu kategoria tematyczna. Mimo że informacje zgodne tematycznie zostały zapamiętane lepiej niż informacje z zakresu różnych obszarów tematycznych, nie wpłynęło to na różnice w ocenie zdań, tj. zaliczeniu ich do faktów od opinii.

Instrukcja śledzenia *TV-tickera* i sytuacja braku instrukcji wpłynęły na trafniejsze wskazywanie opinii. Może wynikać to z mniej dokładnego zakodowania informacji zarówno z serwisu informacyjnego, jak i paska taśmowego. W przypadku śledzenia informacji tylko z paska taśmowego badani zdawali sobie sprawę, że na pewne informacje nie skierowali swojej uwagi (zgłaszali to w informacjach zwrotnych po badaniu). Bezpieczniejsze było więc w takim przypadku określenie się po stronie opinii. Ocena zdania jako faktu wiąże się z konkretną wiedzą na temat tej informacji.

Natomiast fakty rozpoznawane były trafniej przez grupę z instrukcją śledzenia wszystkiego (serwisu informacyjnego i *TV-tickera*). Można wnioskować, że osoby z tej grupy uważały się za tzw. ekspertów, ponieważ ich zadaniem było śledzenie wszystkich informacji. Taka sytuacja sprawiła, że częściej wolały one określić się po stronie faktu, choćby z tego powodu, by zaznaczyć, że informację usłyszeli i zapamiętali. Z wcześniejszych badań wiemy, że telewizywiści traktują prezentowane im wiadomości jako wierną relację na temat danego stanu rzeczy (Francuz, 2002). Być może – analogicznie do percepcji jednej wiadomości – w przypadku dwóch informacji prezentowanych w jednoczesnym czasie i chęci zapamiętania ich obu (serwis informacyjny i *TV-ticker*) to zjawisko może się nasilać.

Bibliografia

- Axelrod, S., Cohen, L. D. (1961). Senescence and embedded-figure performance in vision and touch. *Perceptual and Motor Skills*, 12, 283-288.
- Bralczyk, J. (1991). Perswazyjne aspekty języka programów informacyjnych TVP. W: Olędzki J. (red.), *Polskie media w okresie przemian* (s. 80-97). Warszawa: Ośrodek Badań Społecznych.
- Czerniawska, E. (1999). *Dynamika zachowań strategicznych w uczeniu się tekstów podręcznikowych*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Czerniawska, E. (2000). Zależność-niezależność od pola a osiągnięcia szkolne. *Nowiny Psychologiczne*, 3, 45-54.
- Francuz, P. (2002). *Rozumienie przekazu telewizyjnego*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Francuz, P., Szalkowska, A. (2007). Strategie budowania umysłowej reprezentacji treści telewizyjnych programów informacyjnych. W: D. Wadowski (red.), *Kultura – media – społeczeństwo* (s. 345-365). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gharaki, S., Sharifian, F. (2005). The relationship between overall reading comprehension and determination of fact/opinion in L2. *The Reading Matrix*, 5, 1, 36-46.
- Graney, J. M. (1990). Determination of fact and opinion: A critical reading problem. *Journal of Psycholinguistic Research*, 19, 147-165.
- Graney, J. M. (1997). Dissertation, first and second language readers distinguishing fact from opinion: An exploratory study. *Humanities and Social Sciences*, 58, 6-A.
- Hermann, D. J., Rubenfeld, L. S. (1985). Lexical representation of fact and opinion. *Journal of Psycholinguistic Research*, 14, 81-97.
- Hirst, W., Kalmar, D. (1987). Characterizing attentional resources. *Journal of Experimental Psychology: General*, 116, 1, 68-81.
- Karp, S. (1963). Field dependence and overcoming embeddedness. *Journal of Consulting Psychology*, 27, 294-302.
- Kirparsky, P., Kirparsky, C. (1970). Fact. W: M. Bierwisch, K. E. Heidolph (red.), *Progress in linguistics* (s. 143-173). The Hague: Mouton.
- Lang, A. (2000). The limited capacity model of mediated message processing. *Journal of Communication*, 50, 46-70.
- Maruszewski, T. (2001). *Psychologia poznania*. Gdańsk: GWP.
- Maczak, A. (2000). Style poznawcze. W: J. Strelau (red.), *Psychologia ogólna* (s. 761-782). Gdańsk: GWP.
- Meunier, A. (1980). Observations sur les adjectifs dit „facitifs”. *Cahiers de Lexicologie* 37, 47-66.
- Nosal, C. S. (1990). *Style poznawcze*. Warszawa: PWN.
- Orzechowski, J., Bednarek, H. (2004). Uwaga jako mechanizm różnicowania struktur poznawczych. *Studia Psychologiczne*, 42, 1, 125-137.
- Popławski, M., Francuz, P. (2004). Poziom redundancji i rodzaj ekspozycji materiału audiowizualnego. W: F. Francuz (red.), *Psychologiczne aspekty odbioru telewizji* (t. II, s. 245-275). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Potter, D. (2002). Good news on local news. *American Journalism Review*, 24, 8, 84.
- Reber, A. S. (2002). *Słownik psychologii*. Warszawa: Scholar.
- Sartori, G. (2005). *Homo videns, Telewizja i post-myślenie*. Warszawa: TVP SA.
- Schwartz, D. W., Karp, S. A. (1967). Field dependence in a geriatric population. *Perceptual and Motor Skills*, 24, 495-504.
- Sękowski, A. E. (2000). *Osiągnięcia uczniów zdolnych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Shapiro, M. A., Lang, A. (1991). Making television reality. Unconscious processes in the construction of social reality. *Communication Research*, 18, 685-705.
- Witkin, H. A., Birnbaum, J., Lomonaco, S., Lehr, S., Herman, J. L. (1968). Cognitive patterning in congenitally totally blind children. *Child Development*, 39, 767-768.

- Witkin, H. A., Goodenough, D. R., Karp, S. A. (1967). Stability of cognitive style from childhood to young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7, 291-300.
- Witkin, H. A., Oltman, P., Raskin, E., Karp, S. (1971). *A Manual for the Embedded Figures Test*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, Inc. (tłum. H. J. Grzegołowska, Laboratorium Technik Diagnostycznych, Wydział Psychologii UW).
- Włodarski, Z. (1985²). *Odbiór treści w procesie uczenia się*. Warszawa: PWN.
- Włodarski, Z. (1998³). *Psychologia uczenia się* (t. 1). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

MATERIAŁY Z INTERNETU

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ticker>

Aneks 1

Tab.1. Zestawienie fragmentów informacji podanych w pasku taśmowym i w serwisie informacyjnym

	Informacja – pasek taśmowy		Informacja – serwis informacyjny
	Zgodność tematyczna	Brak zgodności tematycznej	
I.	<p>Radar systemu antyrakietowego ma być zainstalowany w Polsce. Równocześnie trwają rozmowy z departamentem obrony na temat budowy bazy z silosami na pociski rakietowe. Byłby to element przechwytyjący. Nowy rząd nie ukrywa, że mu na tym zależy. (...)</p>	<p>Nowoczesna sala koncertowa ma powstać w Poznaniu. Równocześnie trwają rozmowy z Ministerstwem Kultury na temat przeniesienia tu na stałe śląskiego festiwalu gitarowego. Byłby to festiwal międzynarodowy. Władze poznańskiej Akademii Muzycznej nie ukrywają, że im na tym zależy. (...)</p>	<p>1. „Sprawa Romana Polko” (...) Powodem jest dzisiejszy artykuł w Życiu Warszawy pt. „Pułkownik Roman Polko rusza na wojnę z terroryzmem”. Archiwum – Artykuł zawiera m.in. informacje, że rząd ma gotowy projekt powołania krajowego centrum do spraw przeciwdziałania terroryzmowi. (...)</p>
II.	<p>Nowy rządowy ośrodek wypoczynkowy powstaje nad jeziorem Łańskim, w województwie warmińsko-mazurskim. Z tego powodu od stycznia 2008 roku jezioro będzie niedostępne dla powszechnego wędkowania. (...)</p>	<p>Nowy rodzinny park rozrywki powstaje nad jeziorem Łańskim, w województwie warmińsko-mazurskim. Z tego powodu od stycznia 2008 roku jezioro będzie niedostępne dla powszechnego wędkowania. (...)</p>	<p>2. „ZUS w Zakopanem” Biała – (...) W Zakopanem ma powstać nowoczesny ośrodek szkoleniowy dla 120 osób z bazą noclegową i administracją. (...)</p>
III.	<p>„Kobieta pracująca żadnej pracy się nie boi” to hasło trzydniowej konferencji, która odbywa się od wczoraj w Warszawie. Na spotkanie przyjechały przedstawicielki organizacji kobiet z całej Polski. W ostatniej chwili swój udział w konferencji odwołał minister pracy i polityki społecznej Krzysztof Michałekiewicz. (...)</p>	<p>„Kto żyje wesoło, ten żyje długo” to tytuł nowej książki, która jest zbiorem kabaretowych skeczy. W projekcie udział wzięły kabarety z całego kraju. W ostatniej chwili swój tekst wycofał dziennikarz, poeta i artysta kabaretowy Artur Andrus. (...)</p>	<p>3. Kobiety a rynek pracy Biała – 21 osób z Bydgoszczy odebrało certyfikat ukończenia kursu ułatwiającego powrót na rynek pracy. (...) Setka [Barbara Grabowska, dyrektor Powiatowego Urzędu Pracy w Bydgoszczy] – Wykorzystuję okazje i ustalam szczegóły z poszczególnymi beneficjentkami tak, aby znaczna część uczestników warsztatów w przedziale trzech miesięcy pracę znalazła. (...)</p>

Aneks 2

	Zdania z serwisu informacyjnego
T1.	Pułkownik Roman Polko rusza na wojnę z terroryzmem.
T2.	Wypowiedzi pułkownika nie były konsultowane z ministrem spraw wewnętrznych i administracji, Ludwikiem Dornem.
T3.	Polko otrzymał zakaz bezpośrednich kontaktów z mediami i wypowiedzi na ten temat.
T4.	Budowa i urządzenie ośrodka konferencyjnego na 120 miejsc noclegowych musi gwarantować odpowiednią ilość miejsc parkingowych dla programu tego ośrodka.
T5.	Siedziby ZUS znane są z luksusu. Likwidowanie jednego ośrodka na rzecz drugiego o oszczędności także nie świadczy.
T6.	ZUS dobrze ulokuje twoje pieniądze, ale dobrze nie dla ciebie, a dla swoich pracowników.

	Zdania z <i>TV-tickera</i> , zgodność tematyczna
T7. A	Radar systemu antyrakietowego będzie zainstalowany w Polsce.
T8. A	Jest to niewłaściwy moment na publiczną debatę nt. radaru systemu antyrakietowego.
T9. A	Powstaje ośrodek wypoczynkowy, więc pobliskie jezioro będzie niedostępne dla powszechnego wędkowania.
T10. A	Zmarnują się tereny turystyczne, którymi moglibyśmy konkurować z innymi europejskimi kurortami.
T11. A	Spotkanie kobiet ma charakter polityczny, ponieważ wśród prelegentów są w większości działaczki środowisk lewicowych.
T12. A	Kilku osobom odmówiono występu z referatami z powodu braku czasu w zapelnionym już programie spotkania.

	Zdania z <i>TV-tickera</i> , brak zgodności tematycznej
T7. B	Nowoczesna sala koncertowa ma powstać w Poznaniu.
T8. B	Jest to niewłaściwy moment na publiczną debatę nt. powstania sali koncertowej.
T9. B	Powstaje park rozrywki, więc pobliskie jezioro będzie niedostępne dla powszechnego wędkowania.
T10. B	Park rozrywki odwróci uwagę od naturalnych walorów miejsca.
T11. B	Zbiór skeczy ma charakter polityczny, ponieważ wśród prelegentów są w większości działaczki środowisk lewicowych.
T12. B	Kilku osobom odmówiono publikacji z powodu niskiego poziomu tekstu oraz ograniczeń objętościowych wydawnictwa.

Aneks 3

Tab. 2. Wpływ stylu poznawczego na rozróżnianie faktu od opinii
(zdania charakteryzujące się istotnością statystyczną)

L.p. zdania	<i>p</i>	Niezależność od pola	Zależność od pola	Kompetentni	Rodzaj zdania
T1.	0,098	3,24	2,64	4,38	opinia
T8.	0,070	4,17	3,57	4,77	
T3.	0,043	1,43	2,07	1,69	fakt
T9.	0,076	2,07	2,67	1,35	

Tab. 3. Wpływ stylu poznawczego na rozróżnianie faktu od opinii
(pozostałe zdania)

L.p. zdania	Niezależność od pola	Zależność od pola	Kompetentni	Rodzaj zdania
T2.	2,29	2,48	1,54	fakt
T4.	3,19	3,38	3,46	zdanie pośrednie
T7.	1,81	2,02	2,16	
T12.	2,33	2,33	2,66	
T5.	3,62	3,69	4,62	opinia
T6.	3,71	3,55	4,69	
T10.	3,48	3,19	4,70	
T11.	3,24	2,98	4,38	

Aneks 4

Tab. 4. Wpływ instrukcji na rozróżnianie faktu od opinii
(zdania charakteryzujące się istotnością statystyczną)

L.p. zdania	<i>p</i>	<i>F</i>	Śledzenie <i>TV-tickera</i>	Śledzenie wszystkiego	Brak polecenia	Kompetentni	Rodzaj zdania
T5.	0,019	4,05	3,90	3,23	3,89	4,62	opinia
T11.	0,086	2,49	3,11	2,74	3,32	4,38	

Tab. 5. Wpływ polecenia śledzenia na rozróżnianie faktu od opinii
(pozostałe zdania)

L.p. zdania	Śledzenie <i>TV-tickera</i>	Śledzenie wszystkiego	Brak polecenia	Kompetentni	Rodzaj zdania
T1.	2,83	2,97	3,13	4,38	opinia
T6.	3,86	3,68	3,94	4,69	
T8.	4,00	3,68	4,16	4,77	
T10.	3,44	3,63	3,63	4,70	
T2.	2,16	2,26	2,21	1,54	fakt
T3.	1,97	1,74	1,52	1,69	
T9.	2,41	2,24	2,35	1,35	
T4.	3,19	3,45	3,26	3,46	zdanie pośrednie
T7.	1,76	2,15	1,74	2,16	
T12.	2,06	2,32	2,35	2,66	

Aneks 5

Tab. 6. Wpływ tematyki informacji na rozróżnianie faktu od opinii

L.p. zdania	<i>p</i>	<i>F</i>	Zgodność tematyczna	Kompetentni	Brak zgodności tematycznej	Kompetentni	Rodzaj zdania
T9.	0,012	6,46	2,11	1,15	2,56	1,54	fakt
T10.	0,038	4,38	3,29	4,54	3,83	4,85	opinia